

КОЛХОЗН ТОСХЛТИН ЦААРАНДК ДЕЛГРЛТИН БОЛН МАШИНН-ТРАКТОРН СТАНЦСИН БҮРДӘМДЖИГ ОНЪГДАРУЛЛГЪНА ТУСКАР

СССР-н Деед Советин сессий деер Н.С. Хрущевин кех докладин тезисмүд

I

СССР-н селәнә эдл-ахун өслтин гол ашмуднә

1. Экономикин болн культурин күчтә бәдлгәнә, наукин болн техникн цеңгрлгин, олт-әмтнә бәәдл-джиргьлиң, тасрхан уга өслгәнә хаалгьар Советск орн-нутг йовдж йовна. Социалистическ промышленность, түрүн болдж күнд индустрий делврдж хурдар бсдж-бргдждж йовна. Сүл цагт күңдгдсн промышленностин болн тосхлтин залгь онъгдаруллгән—производствин агьу-ик көрнэгиг көндрәджд делгрүлв, бргн олн күч-көлсчрин седвәриг болн шунлтиг бсқв, мана индустрийин болн орн-нутгин цуг эдл-ахун өслтд шин девснә темдгль.

Коммунистическ партиң гаргьсн эрки ик чинртә төрмүд арднә ордж күңәснә ашд мана социалистическ эдл-аху ахр цагин болзгт ард хопрдж йовсан уурулад, ик күңәнэгьүс бәрв. Орн-нутгин дөң үзгин райодт эмнг болн эмнгшрсн агьу-ик га хагьлджд эдлснә ашд, селәнә эдл-ахун цуг производствд голнә болгч—буудян эдл-ахун делгд ик ишклд кегдв. Сүл джилмүдт мал өслгәнә халхар збвәр ик күңәнэгьүс бәргдв. Нүүрт йовгч колхозмудин болн совхозмудин седвәрәр, әмн болгьна тоод мах, үс болн тос гаргьлгьарн Америкн Соединенн Штатсиг бөрхн джилмүдин эргцд күңх төриг күңәхин төлә олн-әмтнә джисән делгрүлдв.

Олт-әмтнә эдл-ахун цуг халхсин өслтин улд национальн ору бсдж йовна, күч-көлсчрин бәәдл-джиргьл ясрад йовна, әмтн бәәдг гермүд тосхлгн бргәр кегджд йовна. Союзн республиксин збвиг цаарандн бргдүлхин тускар партиң күңәсн төрмүд, тер республиксин экономикаин болн культурин өслтиг улм хурдар делгрүлгь теткв, СССР-н олн келн-әмтсиг улм икәр бөрджд хамцлгьнур, теднә эвдршго иньлгьн улм икәр батрдгьнур авч ирв. Ода Советск Союз төвкнүн бәәлгьнә күчтә тулгн, нүүрлгч наукин, техникн болн культурин олнл медгдг центрь болджана, эврәнн гәтлгьн ик секврәрн нарт делкән йовудт агьу-ик демән эн өгнә.

Коммунистическ парть, КПСС-н XX-ч хургин тууджлч шииврмүдиг арднә ордж күңәджд, цуг советск олн-әмтнә күчлгьгиг коммунистическ тосхлтин зурас күңәхүр зална. Олт-әмтнә бәәдл-джиргьллә ницджд йовлгьнд бргн олн күч-көлсчирлә хамц залгьлдата бәәлгьнд, олн-әмтнә седвәрт болн шунлтд, делдгч билгьлд бргн, у зә бгьлд—мана партиң чидл бәәнә. Мана парть марксистск-ленинск теорийәр гардвр кедж, делгрлтин тууджлгч шин девснә болгьнд хамгин эрки вено олджд авад, тегәд терүгән бәрджд, орн-нутгин уралн, коммунизмин хаалгьар йовлгьна эрки чинртә төрмүдиг диилвртәгьяр күңәджд чаддгт—мана партиң чидл бәәнә.

СССР-н делгрлтин бдгә цагин девснәгд экономическ тосхлтин халхар промышленностин залд. Онъгдарулсна дару колхозн тосхлтин цаарандк делгрлти болн машинн-тракторн станцсин бүрдәмджиг онъгдаруллгьна туск төр олн-әмтнә эдл-ахун даруд күңәджд эрки чинртә төр болдж түрүн девснәд тәвгдждәнә. Колхозн тосхлтин дамшлт, селәнә эдл-ахун производителн чидлд улм ик агьу эрк биш бгх керг, мана орн-нутгт селәнә эдл-ахугьас гардг хот-хол элвгджүлгьн—ән төр тәвхиг арднә ордж некдждәнә.

2. Селәнә эдл-аху бсқджд-бргдждүлгьнә төрмүд, терүг социалистическ эклцтәгьяр Коммунистическ партиң болн Советск государствин гол оньгт оньдин йовдмв. В. И. Ленинә бичсн коммунистическ тосхлтин программд, орн-нутгиг индустриализовать келгьнә болн электрифицировать келгьнә зурала зергьлджд, кесг олн сай күч-көлсч крестьян улсиг социализмин тосхлтд орлулгьна

ганцхн чик хаалгь, социалистическ механизированн ик селәнә эдл-аху токталгьна хаалгь заасн кооперативн зура эрки орм эздждәнә.

Социалистическ ик селәнә эдл-ахугьур орлгьн цуг орн-нутгин индустриализац келгьнә улд күңәдхмн, күч-көлсч крестьянств зуг көдлмшч классла ницджд, терүнә гардврт социализмүр ордж чадхмн гиснәс ленинск кооперативн алдршгсн зура иш авсн.

Коммунистическ парть ленинск кооперативн зура күңәджд, колхозн джисә бргәр делгрүлгьгиг белджд бүрдәв, эннә тегәд колхозн тосхлт токталгьур, газр эдлгьнд социалистическ производствин шин эв-авц батлгьнур авч ирв. Ән тууджлгч ик чинртә диилвр билә, юнъгад гьхлә, социализм тосхлгьна хамгин джаньгьрта төрмүдин негинь күңәлтәгьяр хагьлх аргь эн учрасн. Кесг сай угатя крестьян улс болн ялчнр баячудин мухлаллгьнас гетлгдсн. Делгү коллективизацин улд баячудиг класс болдгивн уга кеджд, советск деревнәд күүг күн даджрлгьн оньдинд уга кегдсн. Колхозн тосхлт батрснас авн күч-көлсч крестьян улс шин джиргьл тосхлгьна сарул хаалгьд орв. Орн-нутгиг индустриализировать келгьн, селәнә эдл-ахуг трактормудар, комбайнсар болн бдгә цагин нань чигн машиндәр агьлгьн крестьянск үүрмг эдл-ахуг социалистическәр хүврәх аргь учрасн. Деревнәд социализм диилгьн көдлмшч классин болн крестьян улсин ницәнә әмрлгч алдр чидлиг үзүлсн, эвдршго эн ницәг улм икәр батрасн.

3. Колхозн тосхлт токталгьн, терүг батралгьн мана партиң ленинск гол хаалгьин байр болджана. Мана орн-нутгт гучн джил урд бәәсн 25 сай үүрмг крестьянск эдл-ахусин орчд Советск Союзд селәнә эдл-ахун механизированн ик производств тосхгдв. Бдгә цагт орн-нутгт 78 миньгь шаху колхоз, 9 миньгьн МТС болн 5800 совхоз бәәнә.

Селәнә эдл-ахуд социалистическ хүврлт келгьн, терүг бдгә цагин техникәр агьлгьн, олн-әмтнә эдл-аху эрки чинртә эн халхд күч-көлснә гаргьгиг збвәрт бөдлүлхиг теткв. Орн-нутгин селәнә эдл-ахун эд-таврн продукц кесг холван бсв. Кемрджән колхозмуд токтсн цагиннә эклцәр, 1932 джилд—800 сай пудас зуг әрвджд уга үлү буудя советск государствд орулдж бсн болхла, 1956 джилд тедн 2 миллиард 370 сай пуд буудя государствд орулдж бсв; 1932 джилд—1 сай 192 миньгьн тонн көвнә колхозмуд государствд орулдж бсн болхла, 1957 джилд—3 сай 780 миньгьн тонн орулдж бсв; 1932 джилд—4 сай 198 миньгьн тонн шикрин свекл государствд орулдж бсн болхла, 1957 джилд—37 сай 264 миньгьн тонн орулдж бсв; 1932 джилд 136 миньгьн тонн мах государствд орулдж бсн болхла, 1957 джилд—2 сай 909 миньгьн тонн орулдж бсв; 1932 джилд—746 миньгьн тонн үс государствд орулдж бсн болхла, 1957 джилд—13 сай 79 миньгьн тонн орулдж бсв; 1932 джилд—19 миньгьн тонн ноос государствд орулдж бсн болхла, 1957 джилд—170 миньгьн тонн орулдж бсв; боднцг болн темсн болхла хойр холван икәр государствд орулдж бсгдв. Селәнә эдл-ахун делгрлти социалистическ ик предприятие болгч совхозмуд эрки нилчән күргв. Кемрджән, 1932 джилд совхозмудар буудян культур тәрдг цуг агьунь 7,9 сай гектар бәәсн болхла, 1957 джилд 35,5 сай гектар күрч бсв. Селәнә эдл-ахун производствин кемдждән совхозмудар сүл джилмүдин эргцд кесг холван бсв. Орн-нутгин цуг тәрәнә газрин агьун дөрвнә кесн нег хүвинь буудян культурар, цуг тәрәнә 30 шаху процентинь совхозмуд тәрәнә. 1956 джилд буудян совхозмудар тәрджд гаргьджд государствд орулдж бсн буудян, 1953 джилнлә дүнъгцүлхлә, тавн холван бсв. Селәнә эдл-ахун наадк эдлүш государствд орулдж бгьлгьяр чигн совхозму-

дин чинр бөдлхәв, 1957 джилд государствд белдгджд авгдсн болн хулдгдсн цуг махна 21 процентинь, гахан махна 32 процентинь, уснә 21 процентинь, ноосна 27 процентинь совхозмуд орулдж бсв.

Советск государствин килмдждәр социалистическ селәнә эдл-ахун материалн-техническ күчтә ул токтагдв. Кемрджән 1932 джилд СССР-н цуг селәнә эдл-ахуд 148 миньгьн трактор (15 мөрнә чидлин тоогьар), ачлгьна 14 миньгьн автомобиль, буудян 14 миньгьн комбайн бәәсн болхла, ода 1 сай 700 миньгь шаху трактор, ачлгьна 660 миньгьн автомобиль болн буудян 450 миньгьн комбайн бәәнә.

Колхозмудин олна производств бснә ашд колхозн крестьянствин бәәдл-джиргьл збвәр ясрв. Колхозникудин лавта ил орунв революцин өмнк Арәсән крестьян улсин оругьас, дүнъгцүлгч үнәр көдлгд нег күүнә тоогьар болхла дөрвн холван, кемрджән бнъгәр сургьуль дасхдгиг болн эмнүлдгиг государствин талдан бгдг дөнъ болн нань чигн мөнъг тоолхла—зургьан холван бсв. Шин джиргьл тосхлгьна болн коллективн күч-көлснә йовудт колхозин сән көдләчнр (кадр) белдгджд гарв, шин улс—олна социалистическ производствд шунмгьа орлчачнр бсдж гарцхав.

Төрскән харьслгьна Алдр дәәнә цагин эргцд селәнә эдл-ахуд фашистск булагьачнр агьу-ик гару үзүлсн бийн, колхозн тосхлт ик күңәнэгьүс бәрв. Дәәнә цагин хату күндиг тесджд даагьад, дәәнә бсн шавиг түргәр эдгәджд, социалистическ селәнә эдл-аху эврәнн агьу-ик күчн-чидлән үзүлв.

4. Партиң Центральн Комитет, социалистическ селәнә эдл-ахун делгрлтин туст бдр болгьн килмдждән тәвджд, 1953 джилн сентябрьск Пленумдан болн терүнә хбн болсн Пленумстан, селәнә эдл-ахун зәрм халхсинь хәләвр уга хайсн йовдлур авч, селәнә эдл-ахун гардврт бәәсн ик дуту-дундсиг болн эндүсиг илдксн. Иим бәәдллә парть эвцджд чадшго билә, күчтә промышленностьлә зергьлүлдж цуг халхарн делгрсн, олн-әмтнә болн государствин цуг кергиллгьгиг кевтнә теткджд хот-хол болн сырье гаргьлжд чадх селәнә эдл-аху кергтә гиджд парть тоолджала. Цуг олн-әмтнә эрки чинртә төр гиджд селәнә эдл-ахуг икәр бөдлүлх төр парть тәвхләрн, советск обществин эрки эдлврәс иштәгьяр тәвсн, селәнә эдл-ахун производствин агьу-ик чинрин туск марксистск-ленинск программин положеняр гардвр кесн, тер угагьар коммунизмүр орхин тускар ухалджд болшго бәәсн. Научн коммунизмин ул токтагьачнр, обществин бәәдл-джиргьлд газр эдлгьн болн хот-хол гаргьлгьн эрк ик чинртәг лавлдж келцхәд бәәсн. „Хот-хол гаргьлгьн—гаргьачнрин болн ямаран чигн производствин негдгч таалн болджана“—гиджд К. Маркс заасн („Капитал“, 3 том, 647 халх). Буудян төблә ноолдлгьн социализмин төлә ноолдлгьн болджана, селәнә эдл-аху делгрүлгьн болн хот-хол гаргьлгьгиг икдүлгьн орн-нутгин олн-әмтнә цуг эдл-аху болн күч-көлсчрин бәәдл-джиргьл бөдлүлгьнә эркән уга таалн болджана гиджд В. И. Ленин социалистическ тосхлтин зура кеджәгьәд, цәәлгьджд келсн. „Социалистическ орн-нутг кемрдждән көдлмшчнр болн крестьян хамцджд күчлгьярн промышленностьд көдлжәх көдлмшчнриг хотар теткдг болдгар, Советск йосн кергтә газрури кесг арвин, кесг зун миньгьн көдлмшчнриг йовулджд чадх аргьта болдгар хот-хол гаргьджд эс чадхла, көдлмшч-крестьянск йосн ямаран чигн социалистическ орн-нутг болдж чадшго. Тер уга болхла хоосн үг болхмн. Эдл-ахун йоста гидг улн—хот-хоолин көрнә болджана... Тиим көрнә уга болхла социалистическ политик зуг хоосн сананд тохрхмн“—гиджд Ленин келемн. (Соч. 32 том, 475-476 халх).

(Цаарандкн 2-ч халхд)

КОЛХОЗН ТОСХЛТИН ЦААРАНДК ДЕЛГРЛТИН БОЛН МАШИНН-ТРАКТОРН СТАНЦСИН БҮРДЭМДЖИГ ОНЪГДАРУЛЛГЪНА ТУСКАР

СССР-н Деед Советин сессий деер Н.С. Хрущевин кех докладин тезисмүд

(Цаарандкнь).

Коммунистическ партъ, селәнә эдл-ахун ик өбдл-лтин төлә цуг олт-амтнә ноолда бүрдәхләрн, парти-нин ленинск хаалгьд сбрүд болцхадг, эмнг болн эмнгшрсн газр хагьлд эдлгьнә туск эркт чинртә төрмүд күцәхд, малин шим-шүүс икдүллгьнд, олна эдл-аху делгрүлсн колхозникудин матери-альн урмдин бәрг-авциг тасрхан уга күцәлгьнд саалтг болцхадг, бәәдл-джиргьләс хагьцсн кон-серватормудт болн догматикст күүргч цоклгь өгсн.

КПСС-н ЦК-н Пленумс деер болн XX-ч хурд деер селәнә эдл-ахун ик өбдлүллгьнә, буудә болн малин шим-шүүс икдүллгьнә тускар мана партин гаргьсн өргн ик программ дамшлтар шин-джлгьд хәләгьддәнә.

Селәнә эдл-ахун производствен-техническ баз збвәрт батлгьн, колхозмудиг, МТС-г болн сов-хозмудиг медрлтә специалистрин кадрар, бур-дәгьәчнрәс болн кәдлмшчнр-механизатормудар батлгьн, колхозн производств өргдзүллгьәр, колхозмудиг заллгьг цаарандн демократизиро-вать келгьәр, колхозмудин болн колхозникудин материальн урмдин өбдлүллгьнә ленинск бәрг-авциг дарандн күцәлгьнүр залгьсн кесг төрмүд күцәлгьн эн программд темдлгьдсн.

Эн программг күцәлгьәр партъ болн Советск государств агьу ик кәдлмш кев, терунә тускиг иим то иткүлдж медүлджәнә. 1954-1957 джилмү-дин эргцд 908 миньгьн трактори (15 мөрнә чидлин тоогьр), буудән 243 миньгьн комбайн, силос бо-лн эрдн-шишә хуралгьна 143 миньгьн комбайн, ачлгьна 467 миньгьн автомобиль, 684 тракторн сеялк селәнә эдл-ахун илгәгьдсн. Медрлтә кадр-муд селәнә эдл-ахун ик дөньгән күргсн. Кемр-дән, 1953 джилин июль сарин 1-шинд колхоз-мудар болн МТС-р өбдән болн шишлн медрлтә 83 миньгьн специалистнр кәдлжәсн болхла, 1957 джилин декабрин 1-шинд тиим специалистрин то 277 миньгьн күн болдж өсв.

Сул дөрвн джилин эргцд селәнә эдл-ахун про-изводствен гермүд, сооруженсь, трактормуд, машинд болн оборудовансь хулддж авхд Советск государств 75 миллиард 400 сай арслн гаргьдг өгв, эс гидж эн кергәр хойрлгч, гурвдгч, дөрвдгч тавн джилмүдин болн тавдгч тавн джилин гурвн джилин туршарт дүньгүлгч үнарн гаргьдсн мөньгнәс 10 миллиард арслн мөньгн ик.

КПСС-н ЦК-н сентябрьск Пленумин шиидврлә ирлцүлдж, селәнә эдл-ахун кәдлчнрин матери-альн урмдин өбдлүлхн эркт селәнә эдл-ахун эркт эдл-ушин белдлгьнә болн хулдлгьна унинь збвәрт өбдлүлгьд, селәнә эдл-ахун алвна кем-дәнә багьрулгьд. 1958 джилин январин 1-шинәс авн колхозникудин, кәдлмшчнрин болн үүлд цер-гләчнрин өрк селәнә эдл-ахун эдл-уш эрк биш государств орулдж өгдгәс бүклән сулдгьд. Селәнә эдл-ахун зура келгьнә шин диг-дара гар-гьлгьн болн селәнә эдл-ахун артелин Уставд сольвр орулх збв колхозмудт өглгьн ик нилчән күргв, энн тегәд бәәх аргь-эвән улм сәәнәр олзлхд кол-хозникудин селвәриг икдүлв.

Селәнә эдл-ахун икәр өбдлүллгьәр партин гар-гьсн программг күцәлгьнд бәрсн дилврин тускиг иим то тодрхагьәр үзүлджәнә. Орн-нутгт сул дөрвн джилин эргцд хурадг авсн буудән то, те-рунә өмк дөрвн джилинлә дүньгүлхлә, 27 про-цент өсв. Эн цагин эргцд боднцг гаргьдг авлгьн 14 процент, темс гаргьдг авлгьн 39 процент, шикрин свекл гаргьдг авлгьн 37 процент, лен-волокну гаргьдг авлгьн 91 процент, көвн гар-гьдг авлгьн 13 процент икдв. Малин то чигн өсв: 1954 джилин январин 1 шинд орн-нутгт 55,8 сай бод мал, тер тоод 25,2 сай саалин үкр, 33,3 сай гаха, 99,8 сай хөн бәәлә. 1958 джилин январин 1-шинд—66,7 сай бод мал, тер тоод—31,4 сай саалин үкр, 44,3 сай гаха, 120,1 сай хөн бәәнә. Малин то өслгьнлә зергьдг, малин шим-шүүсн чигн икдв. Улгүрн, мах гаргьлгьн, малин өсл-лә дүньгүлгьдг, сүл дөрвн джилин эргцд 38 процент, тер тоод колхозмудар болн совхозму-дар 80 процент шаху өсв, үс саадж авлгьн орн-нутгар 50 процент, колхозмудар болн совхозму-дар болхла—хойр холванас улгүгьәр икдв. Кол-хозмудар үс саадж авлгьәр болн үс белдлгь ик-дүллгьәр КПСС-н ЦК-н 1955 джилин январьск Пленумин даалгьвр болзгасн урд,—зургьан джи-лин ормд гурвн джил—урд күцәгьд.

Партин кесн кәдлмшин ашд мана селәнә эдл-аху хоцрдж йовсан болн зәрм халхсарн урдн

хәләмдж уга йовдл гаргьлгьн уурулгьдг, ода икәр өбдлж йовна. Терунлән хамдан, кемрдән орн-нутгин экономикадин делгрлтин шин девснгин төрәс иштәгьәр, дакад олт-амтнә цуг эдл-ахун цаарандк агьу-ик өслтиг, социалистическ индуст-рин цаарандк хурдн өслтин сәәгьинь, обществен өсдж йовх кергллгьг улм күцәр тетклгьн керг-тәг тоолдж санхла, бәрсн күцәнәгьүсиг болм гидж келдг болшго.

КПСС-н XX-ч хургин, токтасн кемджәгьәр буу-дя болн техническ культур икдүллгьнә даалгьвр-риг болн өмн болгьна тоод мах, үс болн тос гаргьлгьәрн Америкн Соединенн Штатсиг өбрн джилмүдин эргцд күцх төр хагьлхд кергтә кем-джәгьәр малин шим-шүүс элвджүлхиг күцхн эркт газр эдлгьнә культур, селәнә эдл-ахун кәдлмшин механизацин кемджә өбдлүллгьг, наукин болн техникин күцлтс сәәнәр олзлгьг, шинрүлчнрин дамшлтс тархалгьг теткх кергтә. Зуг энүнә улд күч-көлснә производствостин өслтиг, тәрәнә газрин ургьц болн малин шим-шүүс икдүлхиг, селәнә эдл-ахун эдл-ушин үниг хурдар килврүлхиг теткдг болхн.

Селәнә эдл-ахун производствин цаарандк дел-грлтд мана колхозмуд голлгч нилчән күргьн, гаргьдг эдл-ушинн нургьлдж икнькин, тер тоод государств орулдж өгсн буудян 70 гар прцентинь белдгьсн махна болн үснә гурвна кегәд хойр хувинь колхозмуд өгчәнә. Колхозмуд цаарандн батрхла, теднә кәдлмшин бүрдәмджинь ясрул-ла, теднә материальн-техническ улинь батрхла селәнә эдл-ахун производств бас өсхн.

Өдгә цагт, колхозн производств бүрдәлгьнд, нег үлү буудян эдл-аху бүрдәлгьнд машинн-тракторн станц эркт орм эзджәнә, юнъгад ги-хлә, колхозмудар газр эдлгьнә гол кәдлмшинь машинн-тракторн станцс кецхәнә, дакад колхоз-мудин кәдлмшт механизм орлцулгьна кемджә-гинь йилгьдг олна. Тер дотр, сүл джилмүдт үүрмг колхозмудиг негдүлдж икдүллгьн, теднә экономикадин хурдн өслт, селәнә эдл-ахун олн халхста предприятист колхозмуд хуврлгьн—кол-хозмудиг производствен-техническ тетклгьнә урдн токтсн диг-дара оньгдарулхиг некджәнә.

Колхозн тосхлтиг цаарандн делгрүлх болн батрулх, колхозмуд эдл-уш гаргьлгьг икдүлх күсл өмнән тәвдж, машинн-тракторн станцин бүрдәмджиг оньгдарулх төриг—олт-амтнә эдл-ахун эркт ик чинртә төр гидж Советск Союзин Коммунистическ партии Центральн Комитет—тәв-джәнә.

II

Колхозин тосхлтиг бүрдәдг, батлхд МТС-н нилчнь

1. Селәнә эдл-ахун производствин шин, социали-стическ эв-аргь диллхн эркт, селәнә эдл-ахун үүрмг гаргьтә крестьянствин өмн бәәтхә, нам газр хагьлдг эдлгь капиталистическ ик-ик эдл-ахун өмн колхозмуд эврәнн үлү-деерән медүлдж үзүлцхәх збвтә билә. Нүүрлгч машинн техникәр мана селәнә эдл-ахун агьлго эн төр хагьлгьшго бәәсн. Зулг өдгә цагин техникн ул деер олн-дундин ик-ик эдл-аху газр хагьлдг эдлгьнә производствен чидлиг йоста кевәр делгрүләд, эдл-ушиг цуг аргьәрн икәр гаргьлгь теткәд, туугәрн тегәд, селәнә эдл-ахун талдан альк чигн социалистическ биш системлә дүньгүлхд эврәнн әмрлүлгч болн өбдән делгрнәгьү чинрән үзүлдж чадхн.

Советск йосна түрүн арвн джилд мана крестьянств эврәнн эдл-ахугьан нургьлдж, революцин өмн бәәснлә әдл күч-көлснә зер-зевәр ул кедж бәрдж бәәсн. Тиигәд, 1928 джилд орн-нутгин селәнә эдл-ахун 4 сай 600 миньгьн соха болн косуль, 14 сай мөри плуг, 718 миньгьн мөри сеялк, 1 сай 300 миньгьн мөри жатк, цуг бийн 27-хн миньгьн трактор бәәсн. Селәнә эдл-ахун буудян болн свеклин ургьц хурадг комбайн, тракторар чирәд олсна ургьц хуралгь, боднцг суул-гьдг, өдгә цагин нань чигн кесг машинд уга бәәс-н. Крестьянск үүрмг эдл-ахун чинрлә ирлцжәсн селәнә эдл-ахун эв уга хуучн техник, социали-стическ делгү икәр газр хагьлдг эдлгьнд бат ул болдж цергьдг чадшго бәәсн.

Индустриализацин келгьнә ленинск залвриг гүд-рдж күцәгьд, советск олт-амтн партин гардвр-тәгьәр, социалистическ промышленность тосхад, селәнә эдл-ахун машинд тосхлгь делгрүләд, теру-

гәрн тегәд, орн-нутгин индустриальн кучиг батл-лгьнлә зергьлүлдж, селәнә эдл-ахун техническ агьсатиг оньгдарулад, тер кесг зун джилдән ард хоцрдж йовсиг уурулхд кергтә таал учрала. Джил ирвәс селәнә эдл-ахун нүүрлгч техникәр улм икәр тетклгьн—социалистическ балгьсн деревн хойрин производствн ницлтиг улм күчләд, крестьянствд әвртә гидг революционизирующ нил-чтә болсн. Социалистическ кевәр газриг икәр хагьлдг эдлгьн, нәрн техник олзлад, күч-көлсиг гийгрүләд, энүнә производствостиг икәр өбд-лүлдж чадх үлү деер аргьтәг кесг сай күч-көлсн крестьян улс нүдәрн үзцхәв. 1929 джилин чилгч күртл крестьянмудин эгл олн колхозд зү-ж орхд икнәкәр эн нилчән халдав.

2. Селәнә эдл-ахун өдгә цагин мацидин пацк хурдар өснәс иштә, хуврәгьдг бүрдәгьдгьх ләнә эдл-ахун таалд терүг ямаран хаалгьәр олз-хин туск төр босв. Иим хаалгьс хойр болх збвтә болв. Негдгчнь—нәрн машиндиг шуд колхозмудт хулдх. Хөйрдгчнь—тедниг государствин гарт үл-дәкәд, туслн унинь авад колхозмудиг теткхн төлә шишлн предприятист бүрдәх. Колхозн тосх-лтиг делгү келгьнә эклцин цагт, түрүн хаалгьн ирлцнәгьү биш болджахиг дамшлт улд уга ме-дүлв. Багь наста, экономическ чидл тату колхоз-мудт трактормуд болн нань чигн нәрн машиндиг хулддж авад, горюч олдж авад, машиндән орулдж хадгьлдг гермүд бәрдж, эднд ясвр кех мастерскойс тосхдг мөньгн күтц уга болв. Шин машиндиг залдж чадм медрлтә кадрмуд колхозмудт уга билә. Кол-хозмудиг цугтн элвгәр теткдг болмар машиндиг олар тиигхд промышленность гаргьдг чаджасн уга.

Колхозн тосхлтин дамшлт заадж өгсн хойр хаалгьн—колхозмудиг машинн техникәр тегьх даалгьврта государствн ик-ик предприятист гар-гьлгьна хаалгь цугьарагьасн деер туста болж гарв. Государствн мөньгнә дөньгәр болн социалистическ индустриин күчәр түшг кедж, эн пред-приятьс колхозмудт чигн, государствд чигн әв-ртә гидг олз-орш өгчәв. Негдвәр—эдн, селәнә эдл-ахун шин машиндин паркиг өбдән производи-тельностьгьәр олзлхн төлә материальн-техни-ческ таал теткджәв. Хойрдвар—эдн, социали-стическ государствин халхас колхозмудт гардгч үлмәгьән халдалгьна күчтә гидг залгьн болдж, кәдлмшч класс крестьянств хойрин хоорндк ниц-лтиг цаарандн батлгьнә эв-аргьн болдж га-рх збвтә болв. Социализмин сә хәәлгьәр гардвр кедж партъ болн правительств, эн, онд янзгә го-сударственн предприятист ик өргәр тосхлгьг дел-грүлв, эдн машинн-тракторн станцсгх нер авад эврәнн бәәсн джилмүдтән колхозн тосхлтиг бүр-дәдг, батлхд эркт чинртә, тууджлгч нилчтә бол-лв.

3. МТС тосхлгьн 1927 джил эклгьдсн, тиигхд Одесс областин Шевченкон нертә совхоз, эргн-дән бәәсн селәдин крестьянмудт производствн дөнь өгхн төлә 10 трактор орлцулад отряд бур-дәсн. Эн отрядин ул деер, 1928 джил орн-нут-гт түрүн машинн-тракторн станц бүрдәгьдсн. 1929 джиләс авн эклдж МТС олар тосхлгьн делгрүл-гьдсн.

Машинн-тракторн станцс тосхлгьна түрүн дам-шлтиг хамдулад, ВКП(б)-н ЦК-н, 1930 джил бат-лдж авсн токтаврт, эн предприятисин нилчнь бол-лн чинрн йилгьдгьдг заагьдсн. Тер токтаврт иигдг заагьджана: „МТС—гисн өбдән техническ көрн деер ик коллективн селәнә эдл-ахун бүр-дәлгьәр Советск государств олдж авад, делгү олна дамшлтар шуудж хәләгьсн янз болджана. Эврәнн коллективн эдл-ахугьан тосхлгьнд кол-хозн эгл олна бийсинн үүлдвр, пролетарск суларствин бүрдәмджин, техническ дөньгәд болн гардврла энүнд сән күтц кевәр зүүцджәнә.“

Селәнә эдл-ахун МТС ик гидг чинртә болсиг энүнә тонь хурдар бадлгьдг өслгьн герчлдж үзүлджәнә. 1932 джилд МТС-н то 2.446 күрв, 1941 джил эн 7 миньгь гар болв, 1957 джил бол-хла—8 миньгь шаху күрв. МТС-н дөньгәр кол-хозмуд эврәнн үүлгьн түрүн джилмудин бий-дн селәнә эдл-ахун производстван ик гидгәр өргджүлв. Орн-нутгин дорд үзгин райодт эмнг болн эмнгшрсн 36 сай гектар газриг хагьлдг эдлгьдг орулх—агьу ик төриг күцәлгьнд сов-хозмудла зергьдг, машинн-тракторн станцс не-гинь йилгьгч нилчтә болцхав.

(Цаарандин 3-ч халхд).

КОЛХОЗН ТОСХЛТИН ЦААРАНДК ДЕЛГРЛТИН БОЛН МАШИИН-ТРАКТОРН СТАНЦСИН БҮРДЭМДЖИГ ОНЪГДАРУЛЛГЪНА ТУСКАР

СССР-н Деед Советин сессий деер Н.С. Хрущевин кех докладин тезисмүд

(Цаарандкнь)

Селәнә эдл-ахуг икәр бодлулгънә зураг кү-цәхләрн Коммунистическ партъ, сүл джилмүдт МТС-г цааранднь батруллгъар болн колхозмудин делгрлтд теднә нилчиг бодлулгъяр ик төрмүд күцәв. МТС-н тракторн парк, дәннә бмн бәәснлә дуньгцүлхд, хойр холван шаху бсв. МТС-н күцәдг көдлмшин агъунь болхла 2,8 холван шаху бсв. КПСС-н ЦК-н сентябрьск Пленумин шийдврәр, МТС-дт шишлнъ механизаторск медрлтә кадрмуд гаргъгдв. Балгъсдас болн промышленн центрмүдәс кесг миньгън айта гисн улс МТС-н гардгч болн инженерн-техническ кәлтмшт илгәгдв.

МТС бргәр тосхлгъ бурдәгъад, Коммунистическ партъ болн Советск правительств, тууджд ам-түрүн болдж күч-көлсч крестьянствд эдлхд нүүрлгч техник бгсмн, эн техникнь делгрлтин ганцхн чик, социалистическ хаалгъд орхднъ крестьянствд тер дөнъгән күргв. Колхозн тосхлтиг делгрүлдж, батлгъна төлә, кесг сай крестьянствиг коллективизмин ухан-седклд оньгдарулдж сургъхин төлә ноолданд государствин гарт МТС эрки нилчтә эв-аргъ болсн мбн. Колхозин тосхлтин түрүн джилмүдт МТС-д гаргъгдсн политическ отделс, багъ наста колхозмуд бурдәмджин эдл-ахун халхарн батрхд, эднә бмнәс збрүлгдсн баячудин мектә аальсиг бмсн-тоосн болгъдж нисгхд дөнъгән күргсн.

Сүл джилмүдт селәнә эдл-ахуг икәр бодлулгънә төлә ноолданд КПСС-н ЦК-н сентябрьск Пленумин шийдврәр бурдәгдсн, партин райкомсин, МТС-н зонар бәәдг инструкторск багмуд эрки нилчтә болцхасмн.

Күчтә гидг техниктә машинн-тракторн станцсин ләд, колхозн селәнә дүрснъ, деревнә джиргъдн цуг авц-бәринъ үндсәрн сольгдв. Машинн-тракторн парка хамдан деревнәд машид яслгъна мастерскойс, автомобильн көлгн, электрическ күчн үүдв. Промышленн кецтә, дөнъ болгч предприятие токтаж, тонь олдджана. МТС-д механизатормудин дала-әлл церг—трактористнр, комбайнермүд, тракторн бригадсин бригадирмүд, шофермүд, ясвр кедг болн нань чигн көдлмшчнр—техникиг медрг, күч-көлснә индустриальн культуриг дасн улс бсцхәв. МТС-д шишлнъ көдлгд улсин тонь 1957 джил хойр сай гар күн болв. Колхозмудар газр хагълдж эдлгънә болн мал бсклгънә культуриг бодлулхин туст МТС-н агрономическ болн зоотехническ кадрмуд ик көдлмш кецхәв. МТС-әр бурдәгдг механизацин училищс болн школмудт, оln-зүсн курсмудт, колхозн производствин төлә сән медрлтә кесг сай көдләчр белдгддж гаргъгдв.

Колхозмудт эдл-ахун бурдәмджин болн техническ гардвр бгә бәәдг машинн-тракторн станцс, колхозмудин кадрмудт болн цуг колхозникудт, амтин түрүн болдж государствин бмн эврәннә даалгъврән күцәлгънә ухан-седклин сургъмдж, күч-көлснә болн оln-дундин зббрин туст социалистическ хәләцтә боллгъна ухан-седклин сургъмдж бгхд партъд дөнъгән күргцхәв. МТС-уд тосхлгъна бийнә селәнә эдл-ахуд гүн гидг техническ революц болдж тохрад, деревнәд культуриг революциг цааранднь делгрүлгдн йовуд бгәд, терүнләрн хамдан, колхозн тосхлт бурдәдг, батлгъна хаалгъд орхд нег йилгъч ишклд болсн.

Селәнә эдл-ахун делгү ик производств бурдәлгънд Советск Союзин машинн-тракторн станцсин дамшлтиг, селәнә эдл-ахугъан кооперировать кеджәх, ах-дү болгч социалистическ орн-нутгуд бргәр олзлджана. Оln-әмтнә демократийн зарм орн-нутгуд бурдәгдсн машинн-тракторн станцс, сәв наста кооперативсин көдлмшт дөнъ болад, коллективн күч-көлсн деер болн оln-дундин зббр деер сүүрлгдсн, үзмджтә сән эдл-ахус болгъдж тедниг хуврүлхд тусан күргджәнә.

Деревниг социалистическ кевәр оньгдарулдж тосхлин төлә, көдлмшчрин болн крестьянмудин ницәг батлхин төлә ноолданд мана орн-нутгт машинн-тракторн станцс агъу ик нилчтә болв. Партин болн государствин гарт МТС-лә әдл иим чидл бәәсн учрар, энүнә дөнъгәр колхозн тосхлтин диилвр болн күцәвртә делгрлт, күч-көлснә социалистическ бурдәмджин болн производствин шин янзс батргън, ик эдл-ахуг уралан залдж чадх кадрмуд белдлгън теткдв. Деревнә производителн чидлмүд улм күчтә кевәр делгрлгънә ул делдгдв.

III

Колхозин тосхлтин делгрлтин шин девснъ болн машинн-тракторн станцсин бурдәмджиг оньгдаруллгън керглгдлгън

1. Колхозин тосхлт эврәннъ гучн джил шаху бәәлгънә эргцдн ик гидг делгрлтин хаалгъ давб. Түрүн авгтан колхозмудин икнъкнъ бичкн-бичкнъ, экономическ халхдан чидл-тату, сул эдл-ахус болдг билә. Бичкн колхозмуд, оlnа производствиг аль-бисәрн бргджүлх болн государств селәнә эдл-ахуг тасрхан угагъар агсдж бгдг нәрн, нүүрлгч техник бүкл кемджәндн олзлх эв-аргъ эс бгчәхиг эднә удан бәәлгънә дамшлт үзүлв. Ул-гүрнъ, 1949 джилд Белорусск ССР-д, дундлад нег колхозд хагългдсн 308 гектар газр, 67 брк-бул, көдлдж чадх 100 күн бәәдг билә. Московск областин нег колхоз болгънд, хагългдсн 188 гектар газр, 46 брк-бул, көдлдж чадх—47 күн бәәдг билә; Кировск областәд—хагългдсн 291 гектар газр, 33 брк-бул, көдлдж чадх 48 күн бәәсн. Советск Союзар дундлад нег колхоз болгънд: хагългдсн—557 гектар газр, көдлдж чадх—113 күн болдж тусдг билә. Бичкн кесг колхозмудин натуральн болн мбнъгнә орунъ легд багъ билә гидж терүн деернъ немдж келх кергтә. Тим бичкн, экономическ сул колхозмудар селәнә эдл-ахун эдл-уш гаргългън хашнъгар бсджәнә.

1950-1951 джилмүдт колхозмуд негдүлдж икдүлгън, колхозин тосхлтин делгрлтд эрки ишклдн болдж гарв. Эн керг-үүлдвр, техник болн көдлмшч чидлин көрнъ улм сән дигтә-даратагъар олзлхин болн колхозин экономик бодлулхин төлә сән гидг эв-аргъ сексми. Болв селәнә эдл-ахун гардврт збвәр дуту-дундс бәәгъә бәәтә, ганцхн эн керг-үүлдвр колхозин производствин бсдж-бргдлтиг унъгарнъ хбврәдг, сәәрүлгъ теткдг чадш уга бәәсн.

Селәнә эдл-ахуг темдгтәгъяр бодлулгъяр Коммунистическ партин диглдж кесн зура күцәхин төлә, КПСС-н ЦК-н сентябрьск Пленумин хбдн делгрсн цуг оln-әмтнә ноолдан—колхозин тосхлтин делгрлтд шин девснъгнъ болдж гарсми. Эн девснъ иим татацар цәәлгъгднә.

Негдвәр, бдгә цагт колхозмуд эврәннъ ик зуудан производстван бдгә цагин техник, наукин болн нүүрлгч дамшлт бргнәр орлулгъна улд гардг ик болн экономическ бат эдл-ахус болцхав. Кемрджән 1949 джилд орн-нутгт 250 миньгъ гар колхозмуд бәәсн болхла, эдниг негдүлдж икдүлснә ашд ода 78 миньгъ шаху колхозмуд болв. 1957 джилд СССР-т дундлад нег колхоз болгънд хагългдсн 1954 гектар газр тусджасмн, талданар келхлә колхозмудиг негдүлдж икдүлснә бмнәс 3,5 холван ик. Кесг колхозмуд, нег үлү орн-нутгин буудян гол райодар хагългдсн 5—10-д миньгъад гектар болн терүнәс ик газртә бәәцхәнә, эннъ тегәд машинн техник бргәр олзлх эв-аргъ бгчәнә. Колхоз болгъар көдлдж чадх улсин тонь дундлад гурвн холванас икәр бас бсв. Селәнә эдл-ахун 100 гектар газр болгъна тоод эдл-уш гаргългън збвәр бсв, колхозмудин оlnа эдл-ахун товарности бблв.

Оlnа производствин бслтлә болн энүнә товарности бблтлә залгълдж, колхозмудин орунъ болн хувагддго көрнъгд тәвгдг мбнъгнъ збвәр икв. Кемрджән, хувагддго көрнъгд тәвгдг мбнъгн, бүклдән орн-нутгин колхозмудар 1952 джилд 7 миллиард 408 сай арслнъ болсн болхла, 1956 джилд эн мбнъгн 16 миллиард 728 сай арслнъгд күрсми, талданар келхлә, хойр холванас даву икдсми. Колхозин хувагддго цуг көрнъгнъ эн цагин эргцд 63 миллиард 78 сай арслнъгас 98 миллиард 594 сай арслнъгд күрч бссми. Тим кевәр колхозмуд негддг икдсн деерән сүл джилмүдин эргцд экономическ тустан дуньгцүлдж болш угагъар батрсми. Колхозмуд негдүлдж икдүлгън, эднд материалн дөнъ-тус күрглгън болн МТС-н көдлмшн сәәрлгън—колхозин тосхлтин делгрлтд болн селәнә эдл-ахуг улм ббдм девснъгд брглгънд эрки нильчән үзүлснъ магъд уга.

Хойрдвар негддг икдсн бдгә цагин колхозмуд бмнәсн збвәр сәәнәр техническ агсгдсми. Орн-нутгин селәнә эдл-ахуд бәәх ачлгъна 660 миньгън цуг машидин 330 миньгъ шаху машидн талданар келхд брәлнъ колхозмудин бийсинъ болдж бәәнә. Колхозмудар трактормудин, селәнә эдл-ахун машидин, автомобильсин болн талданар техникин уннъ 24 миллиард арслнъ болна. Кесг

колхозмуд эврә электростанцста, бас телу мет бдгә цагин техникәр агсгдсн дөнъ болгч предприятие бәәнә. Бдгә цагт цуг колхозмудин ик зунь электрическ чидл олзлхәнә. Колхозмудин бийснъ бәәх двигательсин чидлнъ 1957 джилдн эклцәр 3 сай киловаттас давсми. Тим кевәр колхозмудиг техническ агсглгън сүл джилмүдин эргцд бас кесг холван күч авч икдсми.

Гурвдвар, ода колхозмудар медрлтә полевосин, малчрин, механизатормудин дала әдл кадрмуд—трактористнр, комбайнермуд, машинистнр, электрикүд, шофермүд, тосхлтин халхин специалистнр, бдгә цагин техникиг болн наукин куцлтиг чадмгар олзлдж чадх аргъта колхозин производствин гардачнр болн бурдәгъачнр бссми. Кемрджән 1953 джилд колхозмудар 18 миньгън 500 специалистнр көдлжәсн болхла, ода ах сургъульта болн шишлнъ дундин сургъульта 150 миньгъ гар специалистнр бәәнә. Курсмудар, школмудар болн училищсәр сургъуль дасцхәсн полевосческ бригадсин кесг зун миньгън бригадирмүд, малин фермсин толгъачнр болн колхозин производствин дамг талдан бурдәгъачнр колхозмудар бәәнә.

Тим кевәр колхозмуд эврәннъ ик зуудан сүл джилмүдин эргцд медрлтә, дамг кадрмудар татг бәәдгән уурулад, ода эврәннъ медрлдән эдл-ахун цуг әнъгсн төлә медрлтә специалистрин ик гидг әәрмтә бәәнә. Кесг сай колхозникудин болн колхозничрин социалистическ серлнъ ббдлв. Деревнъ талдан болв, крестьян-колхозникуд талдан болцхав.

Дөрвдвар, колхозин экономик бодлулгъяр авгдсн партин керг-үүлдврин ашд колхозмудин орунъ бсәд, колхозникудин бәәхтә джиргълнъ ббдлв. Колхозмудин мбнъгнә орунъ 1956 джилд 94 миллиард 616 сай арслнъгд күрв, эс гидж 1950 джилнлә дуньгцүлхлә, гурвн холван шаху икв. Оlnа болн туслнъ бийсин эдл-ахусъас ордг колхозникудин мбнъгнә болн натуральн цуг орунъ, көдлдж нег күн болгънд тоолгъар—1957 джилд, 1953 джилнлә дуньгцүлхлә—тер джилмүдин унәр 33 процент икдсми. Эннъ колхозмудт болн колхозникудт промышленн эд-тавр хулддж авлгъ збвәр икдүлх, амтн бәәдг гермудин тосхлтиг бргнәр делгрүлх эв-аргъ бссми. Селән газрар хулдгүлгә кедг потребителск кооперацин эд-таврн эргцн дөрвн джилдн эргцд дуньгцүлджәх унәр, 75 процент бссми. Сүл дөрвн джилдн эргцд колхозникудт болн сельск интеллигенцарт 2,5 шаху сай шин гермүд тосхгдв.

2. Кесг сай орута, ховагддго болн производствн ик көрнъгтә, дала әдл кадрмудтә бдгә цагин колхозмудиг, экономическ сул, делгрлтин эклц цагтан ик зуудан бичкн колхозмудлә ямаран чигн кевәр дуньгцүлдж болш уга. Ода колхозмуд эврәннъ производств ик гидг капиталн тәвц кегъад, нәрн техник хулддж авад, энүг чикәр олзлдж теткх аргъта бәәх цагт, колхозмудиг производствн-техническ тетклгънә янзд үндснн сольвр орулхин туск төр тәвх цагнъ болв.

Орн-нутгин кесг райодар, цугтагъаснъ түрүн болдж, буудян райодар машинн-тракторн станцс колхозмудар кедлг тарәнә көдлмшин ик зуугъинъ кенә. Эн учрар селәнә эдл-ахун производителн гол чидл—колхозмудин көдлмшч чидл—производствин гол зер-зевәс—трактормудас болн талдан чигн машидәс хольджсн метәр бәәнә, эннъ тегәд, көдлмшч чидлиг болн техникиг улм ик аштагъар олзлхд саалтг болна. Ода бәәх практиг, бдгә цагт индгж бәәлгън төрүц керг уга болл болв чигн, йилгәл уга, нег газр деер колхоз болн МТС хойр эзн—бәәлгън мет болджана. Нәрн техник МТС-н гарт бәәснә хбдн, колхозмуд техникиг шуд бийснъ медрг колхозин производствин цуг көрнъгсиг улм икәр олзлгъна сәәгинъ хәәдг эдлдж чадш уга. Колхоз болн МТС нег болн бас тим төрмүд күцәхин төлә заллгъна хойр аппарат бәрх збвтә болдж гарна. Эннъ тегәд селәнә эдл-ахун продукциян уннъ збвәр ббдлүлнә.

Эн учрар колхозмуд негддг икдлгънлә болн бслтлә залгълдж орн-нутгин кесг райодар МТС болн колхозмуд хоорндк тусин шин янзс эклдж хәәлджән айстан гарчакм биш болджана. Машинн-тракторн станц, цугтан бийнъ негхн колхоз теткджәх газрмудар колхозин болн МТС-н толгъачд негхн күн—колхозин ахлач тәвгднә. Колхоз тракторн негхн бригадар теткддг талдан саамсар бо-

(Цаарандкнь 4-ч халхд)

КОЛХОЗН ТОСХЛТИН ЦААРАНДК ДЕЛГРЛТИН БОЛН МАШИНН-ТРАКТОРН СТАНЦСИН БҮРДÄМДЖИГ ОНЪГДАРУЛЛГЪНА ТУСКАР

СССР-н Деед Советин сессий деер Н.С. Хрущевин кех докладин тезисмүд

(Цаарандкнь)

лхла, колхозин бригадир толгъачта комплексн тракторн-полеводческ бригадс энд-тенд бүрдäдг болцхав. Колхозмүд тетклгъар бääх госуларст-венн предприятияс болн колхозмүд бийсиннь хоорндк шин тусин янзс делгүдән хääлгън—машинн-тракторн станцс урднь энд даалгъгдсн нилчән күүдäкхснә болн ода бүрдäмджин хөврлт керглгд-жәхин тускар келдәнә.

Урднь МТС, колхозин производствин бүрдäгъ-чнь болдж уулддәсмн. Ода эн даалгъврнь уур-чана, юнъгад гихлә, колхозмүд эврәннь бääлгънә джилмүдин эргид олна ик эдл-аху бүрдäлгънә болн гардлгъна элвг дамшлт хоршасмн.

Колхозмүд эврәннь техникеск кадрмүд уга бääсн цагин бääлд, МТС селәнә эдл-аху техникеск уралан йовудин центрнь болджасмн. Ода колхозмүдар, бас тедү метәр, техникеск уралан йовудин татачнь болджацхх дала-äдл кадрмүд бссмн. Тиим болхла, МТС-н эн даалгъврнь чигн уурчана.

Одгә цагт МТС, колхозин тосхлтин түрүн дев-снъгин цагт узулджасн политическ нилчән эдн ода узулгән уурсмн. Ода МТС-н кәдләчирт олдундин ик эдл-ахун сәәни тускар келәд, цääлгъад тус уга, юнъгад гихлә, колхозин тосхлт мана орн-нутгт ик эртәр дийлсмн, колхозникуд колхозд бääлдән уга эврәннь джиргълин бääлд медхш. Тиим болхла, МТС-н эн даалгъврнь чигн чинрән теесмн.

Тиим кевәр, социалистическ селәнә эдл-аху тосхлгъна болн колхозмүд батруллгъна цагт де-ревнәд социальн—экономическ бääлд унгарн еольсмн. Одгә цагт колхозмүд эврәннь ик зуудан МТС-н гардвр эс керглдәх бсдж делгрсн соци-алистическ предприятияс болджана. Эн учрар МТС-р дамдждж колхозмүдиг производствин-техникеск тетклгънә одгә цагт уулддәжәх янз колхозин про-изводствин бслтин неквр эс ханъгъагъад, селәнә эдл-ахун производителнь чидлин бсдж-бргдждлтд экләд саалтг болджана эн учрар, колхозин тосхл-тин делгрлтин одгә цагин девснъгд сән ирлцнъ-гъу, колхозмүдиг производствин-техникеск тет-клгънә шин янз эрки биш олдж авх кергтә.

3. Колхозин тосхлтиг цаарандк делгрүлхин бо-лн батлзин сә хääхин төлә, сәәнәр эдл-ахун про-изводствиг бргдждүлхин сәәни төлә трактормүд, комбайнс болн селәнә эдл-ахун талдан чигн ма-шид шуд колхозмүдт хулдлгънур орлгън кергт ирлцнъгъу болджана. Эн эрки чинртә керг-уулдвр күүдäлгън—колхозмүдин гарт одгә цагин техник бгхмн, энн тегәд колхозмүдт мөнъкинд батлгдсн газран улм ик олзтагъар эдлх эв-аргъ бгәд, күч-кәдсий ашинь цааранднь бәдлүлгътиг болн селәнә эдл-ахун продукциян унинь багърулхиг теткхмн. Энүгәрн тегәд, хойр социалистическ предприятий —колхоз болн МТС—хойр, нег болн бас тер газр деер эдл-аху эзнкәджд бсдлт, гардврт хойрлгън, зергдлгън гардг, производств бүрдäлгънд хәләвр, даалгъвр цаг йовдл гардг, заллгъна улү аппарат бәргдәд, аш сүүллән производствин зер-зевиг болн кәдлмшч чидлиг бүклдн эс олзлгънд авч ирдг, одгә цагин бääлд эврәннь чинрән теесн диг-даран уурулгдхмн. МТС-н бүрдäмджиг онъ-гдаруллгън, колхозмүдт техник хулдлгън—селәнә эдл-ахун производителнь чидл бсдж-бргдждлгънд улм бргн хаалгъ секхмн, колхозин производствин цуг кәригъсиг болн эв-аргъсиг сәәнәр олзлхин төлә ноолдлгънд колхозин олна олз-оршин ур-мдиг, биллгч седвәриг болн шунлтиг бәдлүлхмн. Энн, социалистическ предприятияс болджах кол-хозмүдиг бүрдäмджин эдл-ахун халхлан цааран-дан батрлгънд, экономикаин шин бәдлтүр, колхоз-никудин бääхтә бääдл-джиргълин бслтүр авч ир-мн.

Зәрм экономистнр, цәбкн джил хооран, машинн-тракторн станцсар бääх техникуг колхозмүдт хулдчкәд, МТС-г уурулхмн гидж келцхәлә. Эн селвиг, социалистическ селәнә эдл-ахун төлә хаджгър болн аямшгтә гидж шарть батта кевәр хәрү цокла. Колхозмүд эврәннь ик зуудан бичән болн экономическ чидл тату, сул бääлд МТС-н техник хулддә авч, чикәр олзлджд чадх аргъ уга бääсмн. МТС уурулгън—колхозмүдин экономик сулдлгънд, колхозин тосхлтд таслвр гарлгънд эрк биш авч ирх бääсмн.

МТС-н бүрдäмджиг онъгдаруллгъар болн кол-хозмүдиг производствин-техникеск тетклгънә улм сән янз д орлгъар одгә цагт темдгдәх керг-уул-двр—сул джилмүдин эргид социалистическ селәнә эдл-ахун бргдждлтин цуг йовудар белдлсмн. Бүрдäмджин эн хөврлт селәнә эдл-аху темдгтә-гъар бәдлүлгънә зура күүдäлгънд ик гидг сән нилчән узулсн, колхозин тосхлтин, МТС-н дөнъ-туст күүдäгдсн ик гидг дийлврмүдин улд кегдхмн.

Колхозмүдт трактормүд болн селәнә эдл-ахун талдан чигн машид хулдлгъна төриг тиим бääлд болн тиим улд партъ тавджәнә. Партий иим төр тавхләрн колхозин тосхлтин чидл татгас биш, зүгәр терүнә чидлнь иклсн деерәс тавджәнә. Одгә цагт колхозмүдт техник хулдлгъна туск төр тавлгън, зәрм экономистнр цәбкн джил хооран тавсн селвгүдәс унъгинь йилгъврнь энүнд бääдмн. Тегәд, энүнд МТС-г уурулхин туск үг келгддәхш, олд-зүсн зона болн райодин онц йил-гъврин, колхозмүдин экономикаин бргдждлтин кем-дәгъинь тоолдж, МТС-н бүрдäмджиг джисәд онъгдаруллгъна тускар келддәжәнә.

Колхозмүдиг МТС-р дамдждж производствин-техникеск тетклгънәс трактормүд болн талдан чигн машид хулддә авлгънд орлгън—социали-стическ селәнә эдл-аху тосхлгънд, колхозин тос-хлтиг батлгънд, цааранднь бсдкж-бргдждүлл-гънд эрки чинртә девснъгн болджана. Государ-ствин бийиннь, болв колхозмүдт мөнъкинд батл-гдсн газр болн машид, социалистическ производ-ствин отношениг нойлгънд, Коммунистическ партъ толгъачта кәдлмшч классин гардгч нильчд—ода нег гарт цуглулгдхмн.

МТС-н бүрдäмджиг онъгдаруллгън селәнә эдл-ахун гардвриг бәдм кемдәнд күү брглгън бол-джана. Ода колхозмүд батрцхав, эднә кадрмүдн бсцхәв. Эн бääлд, селәнә эдл-аху гардлгънд манд токтсн системд—МТС-с эврәннь даалгъврән кесгн күүдäкхсн. Урднь государств колхозмү-диг МТС-р дамдждж гардлг билә, ода болхла, государств колхозин производствин бргдждлтд трактормүд, комбайнс болн талдан машид тавл-гъар дамдждж нилчән, дөнъ тусан күргхмн.

4. Онц-онц райодин тодрха бääләс иштәгъар машинн-тракторн станцсиг дүсүләд бүрдäмджинь онъгдаруллгъ кегъад РТС гаргългън кегдхмн гидж темдлгддәжәнә, эдн деер колхозмүдин тех-ник яслгъ, колхозмүдиг (хулдлгъар) шин техни-кәр, машинин аңгәсәр, горючәр, удобренсәр, ядохимикатар болн нань чигн кергтә тоотар тет-клгън, тер мет колхозмүдт уга машидиг теднд нәмәдлгънд бглгъ бүрдәхиг даалгъхмн. Эн стан-цс, батлдж гаргъсн ун-шанъгар, колхозмүдиг техникеск тетклгъ кехиг бийс дерән авхмн, бääх техникән чикәр олзлхд дөнъгән күргхмн.

Ода кесг машинн-тракторн станцс бääх райодт эднә бүрдäмджинь онъгдарулсна хәбт бийд, зокал мет, нег ясврин техникеск станцс бääсн зокалта болх зәвтә. Цаарандан болхла цәб то колхозмү-дта зәрм райодиг негдүләд икдүлгъ кедж чигн болджана. Урднь кесг машинн-тракторн станцс бääсн ик райодт болхла, тер МТС-н мастерской-синь центральн мастерскойин аңгәдн хүврәджд болджана, гаражмүдинь болн нань чигн гермүд-инь машид, машинин аңгәс болн материалмүд хулддг магизит, складст олзлджд болхмн. Иигджд олзлгънд тер гермүд керго болсн саамд, колхоз-мүдт хулдджд, эс гидж совхозмүдт бгчкджд бол-джана.

Одгә цагт болхла, машинн-тракторн станцс селәнә эдл-ахун бдр-бурин кәдлмш күүдәсн деер-ән, ирригационн, мелiorативн, хаалгъин кәдл-мш, ус токталгъ, боодг тосхлгъ, бвснә хадлгъна болн малин идгин газр ясурулгъ кенә. РСФСР-н Черноземн биш аңгә газртнь, Белоруссийд болн Прибалтийск советск республнкст МТС-д торф болн дотл белдлгънә кәдлмш күүдәхәнә. Омн үзгин сад болн виноград тәрлгън делгү кегддг райодт болхла МТС-д плантациян кәдлмш күүдә-хәнә. Келгдсн тоот кәдлмш, зокал мет, нег да-кджд кегднә, тер төләд тиим кәдлмш кехин кер-гт колхозмүдт машид хулдджд авсн зокалта болшго, ягъад гихлә, зәрм эдл-ахуст теднд күүдәдн кәдлмш-бгч орулдж болшго. Тегәд тиим машидиг ясврин-техникеск станцд улдәсн зокалта болхмн, эдн тер машидиг колхозмүдт нәмәдлгънд бгцхәх,

эс гидж бооца кегъад, тиим кәдлмшиг күүдәхәх зәвтә. Онц-онц райодар, улгүрлхд, орн-нутгин ар болн барун-ар үзгт, тер мет Среднь Азин болн Закавказин кесг райодт, кесг колхозмүдт, хәләхд, буудян комбайн мет тиим машид хулдджд авсн зокал уга болджд медгднә, юнъгад гихлә, тер колхозмүдт буудян культур тәрлг газртнь ик биш, тегәд нег комбайн кесг колхозмүд теткджд чадхмн. Иим райодт ясврин техникеск станцс, буудя тәрлг бичкн газрта колхозмүдиг теткхин кергт цәб комбайнта болх зәвтә.

Колхозмүдт техник хулдлгъ келгътиг күүдәхләрн болн МТС-н бүрдäмджинь онъгдаруллгъларн, эн уулдвриг онц-онц райодт кех болзгинь й-гъсн цагтан, бääрн газрин неквр-бääдлтиг аль-бис халхарнь күүдәдн тоолх кергтә, онц райодин бо-лн колхозмүдин йилгъу тоотинь онъгтан авхмн, нег зүсн бääдләр келгългън, адгългън, закврар кехәр седлгън гарх зәв уга.

5. Колхозин тосхлтиг цааранднь делгрүлхин болн МТС бүрдäмджинь онъгдаруллгън тускар темдлгдсн керг-уулдвриг күүдәлгън кәдлмшч классин болн колхозн крестьянствин ницәгъинь улм батлх, күч-кәдлчиртиг улм батар ницәлх, советск обществен эвдршго седкл-ухани поли-тическ ни-негиг батлх, Советск орн-нутгин агъу чидлнь бсхд дөнъгән күргх.

МТС-н бүрдäмджинь онъгдаруллгън колхоз-мүдин социалистическ промышленностьлә бәрдг экономическ залгъдәгъинь бргдждүлх, балгъсн селәнәд күргдг производствин нәкд бсәд, олд-зү-сн эв-аргъар кегддг болхмн. Учрджах шин бää-длд эн нәкдн олд-зүсн янзсар болн улм ик брг-нәр кегдхмн, колхозмүдиг трактормүдар, маши-дәр, машинин аңгәсәр, горючәр, кәдләр, удс-ренсәр тетклгънә, промышленн предприятиясн производствин-техникеск дамшлтиг колхозмүдн бглгънә хаалгъар тернь кегдхмн. Орн-нутгин он-онц зона эдл-ахусин некврт зокалта болджах шин, улм сән техник хулдджд авч чадх аргъ колхозмүд авцхаджана.

Колхозмүдт машид хулдлгън колхозмүдин ма-териальн техникеск улинь батлхмн, колхозмү-дин олна зәбөрн делгрхд, колхозн тосхлтнь бат болхин болн чидлин ах булгудин негнь болгч—хувагддго кәригън бсхд, дөнъ-тусан күргхмн.

Зәрм уурмүд, нургълдж экономист улс дундас МТС-н бүрдäмджинь онъгдаруллгъна зәрм теоре-тическ төрмүдт, онцлад келхд, зәбөрн хойр ян-зсин туск төрмүдиг күүтц эс медгдлгъ учрах гидж тоолцхав. Эднә бодврнь, коммунизмүр ор-лгън олна зәбриг аль-бис халхарнь батлгън бол-н колхозн-кооперативн зәбриг олна зәбөрн кемджд-ән күртл бәдлүлхиг некдәхәс гарчасмн, тегәд эдн колхозмүдт техник хулдлгън олна зәбриг сулхад оркхмн болзго гидж аәджд келцхәв. Дакад бол-хла, социалистическ селәнә эдл-ахун альк ян-знь—колхозн эс гидж совхозн янзнь бәдән дел-грлтә болджана гидж төр тавгдсн. Совхозин улдн олна зәбөр бääдг учрар, онц-онц уурмүд, колхозмүдиг совхозмүдин эдл-ахун янзд орул-хмн болзговдн гисн бодвр келцхәв.

Иигджд төр тавлгън унъ-утхарн эндү, хаджгър. Олна зәбөр—зәбөрн сән гисн девснъгн болдгн чик. Тиигджд терүг Ленин чигн меддг бääсмн. Болв энүнләгъән хамдн В. И. Ленин олна зәбриг кооперативн зәбөрн бмәс кезәд чигн зәблцүлдго бääсмн. Хәрн, —зәбөрн эн хойр янзсин алькн болв чигн социалистическ зәбөр болджана, эн хой-ран алькн болв чигн олд-амтнд тусан күргджд пер-гдждәнә, коммунистическ обществ тосхх олд мана күүдәд пергдждәнә гидж тодлжд заад бääсмн. Эн хойран хоорндк йилгъврнь некхн болджана, не-гнь—олна зәбөр болхла, негдүлгънә кемдәжән бәдән, наадкн—колхозн зәбөр болхла негдүлл-нә кемдәжән дор болджана. Тиигхлә, колхозн зәбөрн негдүлгънә кемдәгъинь дүсүләд бәд-лүлх, эн кевәр олна зәбөрн кемдәнд күргхмн гидж келгддәжәсн тер болджана. Энүг кедж болх хаалгън негн, тернь государствин болн тер мет колхозн зәбриг бас цуг аргъ чидләрн цааран-дн батлдж делгрүлгън болджана.

(Чилгън дарук номерт)